

9.9.2010

Dnro 1778/4/09

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Kaija Tanttinen-Laakkonen

ALAIKÄISEN SIJOITTAMINEN AIKUISPSYKIATRIAN OSASTOLLE ON VAIN HÄTÄRATKAISU

1 KANTELU

Kantelija arvosteli 20.5.2009 päivätyssä kirjeessään Kanta-Hämeen keskussairaalan psykiatrian yksikön menettelyä hoitaa nuoria aikuisten osastolla.

Kantelijan mukaan hänen 16-vuotias lapsensa oli äkillisen sairaalahoidon tarpeessa psyykkisistä syistä. Kantelija sai lapselleen sairaalapaikan monien yhteydenottojen jälkeen. Nuori sijoitettiin aikuisten osastolle P2, jossa hoidetaan kaikkein vaikeimmin psyykkisesti sairaita aikuisia. Nuoriso-osasto oli täynnä ja nuori oli vasta viides aikuisten osastolla nuoriso-osastolle pääsyä odottava nuori. Kantelijan mukaan sairaala tarvitsee lisää nuorisopaikkoja, koska siellä on vastaava tilanne koko ajan.

- - -

3 RATKAISU

3.1 Tapahtumat

Asiakirjoista ilmenee, että nuori oli Kanta-Hämeen keskussairaalan Riihimäen nuorisopsykiatrian poliklinikalla hoidossa 25.9.2006 alkaen. Tutkimusjakson jälkeen hänen hoitoonsa kuuluivat yksilökäynnit, vanhempien tapaamiset ja säännölliset hoitoneuvottelut. Hoitoon kuului myös ryhmämuotoista hoitoa ja lääkehoitoa.

Tilanne kärjistyi keväällä 2009 nuoren otettua yliannoksen lääkkeitä 20.4.2009. Tuolloin suositeltiin sairaalahoidoa, mutta hän ei ollut siihen halukas. Hänen avohoitoaan tiivistettiin. Nuori yritti ottaa uudelleen lääkkeitä 16.–17.5.2009, minkä jälkeen hän oli itse motivoitunut sairaalahoitoon.

Selvityksen mukaan Kanta-Hämeen sairaanhoitopiirissä on 16 nuorisopsykiatrista osastopaikkaa. Osastohoidon tarve on ajoittain suuri ja nuoret joutuvat jonottamaan paikkaa osastolle. Kriisitilanteessa on katsottu, että on enemmän nuoren edun mukaista järjestää sairaalapaikka aikuisten psykiatriselta osastolta kuin jättää nuori ilman tarvittavaa jatkuvaa valvontaa ja huolenpitoa sairaalaolosuhteissa. Jotta nuoret saisivat asianmukaisen hoidon myös aikuispsykiatrian osastoilla, hoidosta vastaa nuorisopsykiatrian erikoislääkäri.

Nuoren kohdalla katsottiin sairaalahoito välttämättömäksi itsetuhoisuuden riskin ja tilanteen hallitsemattomuuden vuoksi. Aikuispsykiatrian hoitajakso kesti 18.–25.5.2009, jonka jälkeen hän pääsi siirtymään nuorisopsykiatrian osastolle paikan vapauduttua.

3.2

Lääninhallituksen lausunto 14.9.2009

Etelä-Suomen lääninhallituksen lausunnon mukaan nuoren akuutista ja pakottavasta sairaalahoidon tarpeesta johtuen hänen sijoittamisensa aikuisosastolle oli välttämätöntä. Jos nuorisosastolle ei ollut mahdollista päästä, hänen etunsa mukaista oli, että hän ylipäätään pääsi sairaalahoitoon. Vastaamatta jää kuitenkin kysymys, miksi nuorisosastolle ei voitu järjestää hänelle paikkaa ylipaikalle. Lääninhallituksen mukaan näin toimitaan tarvittaessa aikuisosastoillakin.

Lääninhallitus toteaa, että Kanta-Hämeen keskussairaalan nuorisopsykiatrian vuodeosastokapasiteettia on laajennettu viime aikoina, mutta se on edelleen ajoittain riittämätön. Lääninhallituksen käsityksen mukaan nuorisosasto ei ole ottanut vastuuta siitä, että se pystyy järjestämään osastopaikan myös päivystyksellisesti hoidon tarpeessa olevalle potilaalle.

Lääninhallitus toteaa, että nuorisopsykiatrista hoitojärjestelmää tulisi kehittää siten, että nuorisosastot kykenisivät vastaamaan myös kriisi- ja päivystysluontoiseen osastohoidon tarpeeseen. Hoitoa aikuisten osastolla voidaan perustella lain mukaan vain alaikäisen omalla edulla. Sijoitus paikkatilanteen vuoksi aikuisten osastolle on hätäratkaisu, joka lääninhallituksen mukaan kertoo riittämättömästä palvelujärjestelmästä.

Lääninhallituksen käsityksen mukaan vastuun ottaminen päivystyspotilaista vaatii nuorisopsykiatrisilta osastoilta käytännössä ainakin riittävän kapasiteetin eli riittävästi potilaspaikkoja, riittävän henkilökuntaresursoinnin ja asianmukaiset tilat. Lisäksi osaston toimintaperiaatteen, "hoitoideologian" on oltava sellainen, että osastolla pidetään yllä valmius ottaa potilaita hoitoon myös päivystyksellisesti.

Lääninhallitus toteaa, että nuorisopsykiatrisia osastoja tulisi kehittää resursseiltaan sellaisiksi, että ne kykenevät mielenterveyslain mukaisesti vastaamaan kaikkeen alaikäisten nuorten tarvitsemaan sairaalahoitoon mukaan lukien päivystyksellinen sairaalahoito ja tarvittaessa myös eristäminen tai sitominen ja muut itsemääräämisoikeuden rajoitukset. Alaikäisen hoito aikuisosastolla voidaan katsoa perusteelluksi vain joissakin harvoissa poikkeustilanteissa.

Lääninhallitus toteaa lopuksi, että kanteluun annetussa selvityksessä on vedottu siihen, että alaikäisen ollessa hoidettavana aikuisten osastolla häntä hoitaa nuorisopsykiatrian ammattitaidon omaava henkilökunta. Hoito siis ikään kuin viedään nuorisosastolta aikuisosastolle. Lääninhallituksen mukaan tämä ei kuitenkaan riitä toteuttamaan mielenterveyslain 8 §:n vaatimusta hoitaa alaikäisiä erillään aikuisista. Psykiatrian osasto on aina väistämättä myös yhteisö eikä ole yhdentekevää, minkälaisessa yhteisössä alaikäinen viettää osastolla aikaansa ja minkälaisia kontakteja hän solmii siellä.

3.3

Sairaanhoitopiirin kuntayhtymän hallituksen lausunto ja selitys 16.12.2009

Sairaanhoitopiirin hallitus katsoo, että nuorisopsykiatrian erikoissairaanhoidon palveluiden kasvavaan kysyntään on vastattu priorisoimalla nuorisopsykiatrian sairaalahoidon saatavuuden parantaminen ja lisäämällä vuodeosaston kapasiteettia vuonna 2007. Nuorisopsykiatrian

palveluiden kysyntä on kuitenkin edelleen lisääntynyt eikä nykyinenkään vuodeosastokapasiteetti ole ajoittain riittänyt.

Sairaanhoitopiirin hallitus toteaa edelleen, että akuuttia sairaalahoitoa tarvitsevien, vaikeasti sairaiden potilaiden hoidon turvaaminen on pyritty järjestämään kulloisessakin tilanteessa potilaan terveydentilan edellyttämällä tavalla. Potilaiden ottaminen ylipaikoille nuorisopsykiatrian vuodeosastolle ei ole tilojen rakenteesta johtuen mahdollista ja kriisitilanteessa on ollut perusteltua turvata vaikeasti sairaiden potilaiden hoito tarvittaessa aikuisten psykiatrisella osastolla. Aikuispsykiatrian osastoja on käytetty hyvin kriittisesti ja nuorisopsykiatristen potilaiden hoito aikuisosastolla on ollut tilapäinen ratkaisu tilanteissa, joissa potilas olisi muuten jäänyt vaille välttämätöntä sairaalahoitoa.

Sairaanhoitopiirin hallitus yhtyy johtajaylilääkärin näkemykseen ja korostaa sitä, että lasten ja nuorten psykiatrian palvelutarpeen jatkuvasti kasvaessa tulee kiinnittää erityistä huomiota ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin sekä avohoidon palveluiden kehittämiseen. Vuodeosastokapasiteettia ei terveydenhuollon kokonaistilanne huomioon ottaen ole mahdollista eikä tarkoituksenmukaista nykyisestä kasvattaa.

Kanta-Hämeen sairaanhoitopiirissä ollaan tekemässä selvitystä psykiatristen palveluiden saatavuudesta ja järjestämisestä Kanta-Hämeessä. Selvitystyön asiantuntijana toimii Terveiden ja hyvinvoinnin laitos ja työ valmistuu vuoden 2009 lopulla. Selvityksen raporttiluonnoksessa esitetään nuorisopsykiatrian avohoidon palveluiden kehittämistä vuodeosastohoidon tarpeen vähentämiseksi. Tämä mahdollistaisi myös päivystysluontoisen vuodeosastohoidon saatavuuden parantumisen. Myös hoitoprosesseja ja -käytäntöjä on tarpeen jatkuvasti seurata ja kehittää vuodeosastokapasiteetin käytön optimoimiseksi.

3.4

Arviointi

3.4.1

Oikeusohjeet

Lasten ja nuorten oikeuksia koskevat keskeiset määräykset sisältyvät Yhdistyneitten kansakuntien yleissopimukseen lapsen oikeuksista (SopS 59-60/1991). Lapsen oikeuksia koskevan sopimuksen 24 artiklassa sopimusvaltiot tunnustavat, että lapsella on oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta sekä sairauksien hoitamiseen ja kuntoutukseen tarkoitetuista palveluista. Sopimusvaltiot pyrkivät varmistamaan, ettei yksikään lapsi joudu luopumaan oikeudesta nauttia tällaisista terveystalvakuista. Sopimuksen 37 artiklassa edellytetään, että jokainen vapautensa menettänyt lapsi on pidettävä erillään aikuisista, paitsi silloin kun katsotaan olevan lapsen edun mukaista menetellä toisin.

Perustuslain 19 §:n 1 momentin mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään huolenpitoon. Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät terveystalvaku ja edistettävä väestön terveyttä. Julkisen vallan on perustuslain 22 §:n mukaan turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992) 3 §:n mukaan potilaalla on oikeus hänen terveydentilansa edellyttämään laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon.

Mielenterveyslain (1116/1990) 8 §:n mukaan 2 momentin mukaan tahdostaan riippumatta hoi-

dettavana olevan alaikäisen hoito tulee järjestää yksikössä, jolla on edellytykset ja valmiudet hoitaa häntä. Saman pykälän 3 momentin mukaan alaikäistä tulee hoitaa erillään aikuisista, jollei katsota olevan alaikäisen edun mukaista menetellä toisin. Mielenterveysasetuksen (1247/1990) 2 §:n 2 momentin mukaan mielenterveyslain 8 §:n 3 momentissa mainitulla yksiköllä tarkoitetaan sairaalan lasten- tai nuorisopsykiatrista hoitoa antavaa yksikköä.

Erikoissairaanhoidolain (1062/1989) 10 §:n mukaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymä vastaa alueellaan erikoissairaanhoidon järjestämisestä yhtenäisin lääketieteellisin ja hammaslääketieteellisin perustein. Mielenterveyslain 3 §:n mukaan erikoissairaanhoidolaissa tarkoitetun sairaanhoitopiirin kuntayhtymän tulee huolehtia erikoissairaanhoidona annettavista mielenterveyspalveluista alueellaan. Mielenterveyslain 4 §:n mukaan kunnan tai kuntayhtymän on huolehdittava siitä, että mielenterveyspalvelut järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisiksi kuin kunnassa tai kuntayhtymän alueella esiintyvä tarve edellyttää.

Mielenterveyslain 5 §:n mukaan mielenterveyspalvelujen järjestämisessä on sairaanhoitopiirin kuntayhtymän ja sen alueella toimivien terveyskeskusten yhdessä kunnallisen sosiaalihuollon ja erityispalveluja antavien kuntayhtymien kanssa huolehdittava siitä, että mielenterveyspalveluista muodostuu toiminnallinen kokonaisuus. Mielenterveysasetuksen 6 d §:n mukaan mielenterveyslain 5 §:ssä tarkoitetun toiminnallisen kokonaisuuden muodostamiseksi lasten ja nuorten mielenterveystyössä tulee sairaanhoitopiirin kuntayhtymän ja sen alueen kuntien sopia alueellisesta työnjaosta ja sen toteuttamisesta.

Sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionosuudesta annetun lain (733/1992) 4 §:n 2 momentin mukaan kuntayhtymä voi järjestää terveydenhuollon alaan kuuluvat tehtävänsä hankkimalla palveluja valtiolta, toiselta kunnalta, kuntayhtymältä tai muulta julkiselta taikka yksityiseltä palvelujen tuottajalta.

Erikoissairaanhoidolain 31 §:n 1 momentin mukaan kiireellisen sairaanhoidon tarpeessa olevalle henkilölle on annettava hänen sairautentilansa edellyttämä hoito välittömästi.

3.4.2

Johtopäätös

Mielenterveyslain 8 §:n 3 momentin mukaan alaikäistä tulee hoitaa erillään aikuisista, jollei katsota olevan alaikäisen edun mukaista menetellä toisin. Etelä-Suomen lääninhallituksen lausunnon mukaan nuoren akuutista ja pakottavasta sairaalahoidon tarpeesta johtuen hänen sijoittamisensa aikuisosastolle oli välttämätöntä. Jos nuorisopsykiatrisen osastolle ei ollut paikkatilanteen takia mahdollista päästä, hänen etunsa mukaista oli, että hän ylipäätään pääsi sairaalahoitoon. Minulla ei ole syytä kyseenalaistaa tätä lääninhallituksen lääketieteellisenä asiantuntijana esittämää käsitystä. Korostan kuitenkin lääninhallituksen tavoin sitä, että alaikäisen sijoittaminen paikkatilanteen vuoksi aikuispsykiatrisen osastolle on ainoastaan hätäratkaisu, joka kertoo riittämättömästä palvelujärjestelmästä.

Kanta-Hämeen sairaanhoitopiirin kuntayhtymän selvityksen mukaan nuorisopsykiatristen palveluiden kysyntä ja läheteiden määrä ovat olleet jatkuvasti kasvussa ja vaikka vuodeosastokapasiteettia on laajennettu viime aikoina, se on edelleen ajoittain riittämätöntä. Mielenterveyslain 4 §:n mukaan kuntayhtymän on huolehdittava siitä, että mielenterveyspalvelut järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisiksi kuin kuntayhtymän alueella esiintyvä tarve edellyttää.

Katson, että Kanta-Hämeen sairaanhoitopiirin kuntayhtymä ei ole ottanut vastuuta siitä, että se pystyy järjestämään nuorisopsykiatrisen osastohoitopaikan myös kiireellisen hoidon tarpeessa oleville alaikäisille. Lääninhallituksen käsityksen mukaan vastuun ottaminen näistä potilaista vaatii nuorisopsykiatrisilta osastoilta käytännössä ainakin riittävän kapasiteetin eli riittävästi potilaspaikkoja, riittävän henkilökuntaresursoinnin ja asianmukaiset tilat. Lisäksi osaston toimintaperiaatteen, "hoitoideologian" on oltava sellainen, että osastolla pidetään yllä valmius ottaa potilaita hoitoon myös päivystyksellisesti.

Nähdäkseni lapsen oikeuksien sopimus sekä oikeus perustuslaissa turvattuihin riittäviin terveyspalveluihin ja välttämättömään huolenpitoon merkitsevät julkiselle vallalle asetettua velvoitetta huolehtia siitä, että psykiatrista sairaalahoidosta on saatavilla sitä tarvitseville lapsille ja nuorille ja että hoito voidaan myös toteuttaa mielenterveyslain 8 §:ssä säädetyllä tavalla. Mielestäni hoidon järjestäminen ei ole perusoikeuksien eikä mielenterveyslain kanssa sopusoinnussa, jos kiireellisen psykiatrisen sairaalahoidon tarpeessa oleva alaikäinen joudutaan sijoittamaan aikuisten osastolle lasten- tai nuorisopsykiatristen osastohoitopaikkojen puutteen vuoksi.

Alaikäisen sijoittamisen aikuisten osastolle tulee aina perustua nimenomaiseen alaikäisen etua koskevaan harkintaan. Jos aikuisten osastolle sijoitetaan psykiatrisen sairaalahoidon tarpeessa oleva alaikäinen, tulee sekä hoitopaikan että annettavan hoidon sisällön olla alaikäisen edun mukaisia. Aikuisten osastolla tulee tällöin olla edellytykset ja valmiudet hoitaa alaikäisiä potilaita. Vain silloin kun aikuisten osastolle sijoittaminen perustuu alaikäisen hoidon tarpeesta ja hänen edustaan tehtyyn arvioon ja hoito on toteutettu erityisesti alaikäisen hoitotarpeiden mukaisesti, voidaan hoitoa aikuisten osastolla pitää lain mukaisena.

Saadun selvityksen mukaan alaikäisen hoito aikuisten osastolla pyritään turvaamaan nuorisopsykiatrisen erikoislääkärin vastuulla. Lääninhallituksen lausunnon mukaan tämä ei kuitenkaan riitä toteuttamaan mielenterveyslain 8 §:n vaatimuksia. Yhdyn tähän lääninhallituksen lääketieteellisenä asiantuntijana esittämään käsitykseen.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.4.2 esittämäni käsitykset menettelyn lainvastaisuudesta Kanta-Hämeen sairaanhoitopiirin kuntayhtymän tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän kuntayhtymän hallitukselle sekä johtajaylilääkärille ja nuorisopsykiatrisen tulosyksikön ylilääkärille jäljennökset tästä päätöksestäni.

Pyydän Kanta-Hämeen sairaanhoitopiirin kuntayhtymää ilmoittamaan minulle viimeistään 31.12.2010, mihin toimenpiteisiin käsitykseni ovat antaneet aihetta.